

Eindrapportage Informatiepunt Verkiezingen 2019

Inhoudsopgave

1. Inleiding	3
2. Samenvatting.....	4
3. Organisatie Informatiepunt Verkiezingen	5
4. Totaaloverzicht	6
5. Aantal vragen per categorie	9
5.1 Communicatiemiddel en onderwerp per categorie	11
5.2 Vergelijking met eerdere verkiezingen.....	13
6. Onderwerpen	14
6.1 Kandidaatstelling.....	14
6.2 Overige.....	15
6.3 Stemmen	15
6.4 Vaststellen en bekendmaken uitslag	16
6.5 OSV	17
6.6 Uitgelicht: het initiatief GeenPeil	17
6.7 Incidenten	17
6.8 “Tussentijdse vervanging”, “tijdelijke vacatures”, en “vereisten lidmaatschap”	17
6.9 Uitgelicht: de Brexitkwestie	18
6.10 Stembureau	18
6.11 Kiesgerechtigdheid	18
6.12 Uitgelicht: Nieuwe wetgeving.....	18

1. Inleiding

Deze rapportage heeft betrekking op de vragen die door het Informatiepunt Verkiezingen (hierna te noemen: Informatiepunt) zijn afgehandeld in de periodes van de herindelingsverkiezingen, de provinciale statenverkiezingen, de waterschapsverkiezingen, de Eerste Kamerverkiezing en de verkiezing voor de Nederlandse leden van het Europees Parlement in 2018 en 2019.¹ Het Informatiepunt Verkiezingen heeft gedurende deze periodes vragen van burgers, gemeenten, politieke partijen en overige organisaties behandeld.

Het Informatiepunt was van 15 oktober 2018 tot en met 14 juni 2019 actief. Deze rapportage betreft de vragen die door het Informatiepunt zijn afgehandeld in de periode van 15 oktober 2018 tot en met 5 juni 2019. In deze periode zijn door het Informatiepunt in totaal 4272 vragen beantwoord. In deze eindrapportage wordt nader ingegaan op de vragen die in de aangegeven periode zijn afgehandeld. Aangegeven wordt welke categorieën betrokkenen het Informatiepunt benaderden, op welke manier (per telefoon of per e-mail), en waarover.

Niet eerder was een Informatiepunt actief gedurende een periode waarin zowel de verkiezingen voor provinciale staten, de waterschappen, de Eerste Kamer als het Europees Parlement plaatsvonden.

Deze rapportage begint met een samenvatting (hoofdstuk 2). Vervolgens wordt de organisatie van het Informatiepunt belicht (hoofdstuk 3). Daarna wordt een totaalbeeld gegeven van de gestelde vragen (hoofdstuk 4). Vervolgens worden deze verder uitgewerkt naar onderwerpen en categorieën vragenstellers (hoofdstukken 5 en 6).

¹ Eerder was al een rapportage gemaakt over de vragen met betrekking tot de verkiezingen in 2019 van de provinciale staten, waterschappen en kiescolleges, met het oog op een evaluatie van de deze verkiezingen. In deze eindrapportage zijn de gegevens van het Informatiepunt over deze verkiezingen meegenomen.

2. Samenvatting

Niet eerder was er een Informatiepunt actief in een jaar waarin zowel verkiezingen voor de provinciale staten, waterschappen, eilandsraadverkiezingen, kiescolleges, Eerste Kamer én het Europees Parlement plaatsvonden.

In totaal werden er 4272 vragen aan het Informatiepunt gesteld. In de maanden maart en mei waren het aantal meldingen per maand het hoogst, met respectievelijk 1178 en 799 vragen. De drukste dagen in deze maanden waren vanzelfsprekend de dagen voorafgaand aan de dag van stemming, de dag van stemming zelf (20 maart en 23 mei) en de daaropvolgende dagen.

De meeste vragen zijn telefonisch afgedaan, te weten 1604 (60,98%). Via de e-mail zijn 1665 vragen (38,97%) afgedaan en 3 (0,07%) zijn schriftelijk afgehandeld. Ook bij de verkiezingen van 2017 en 2018 werden de meeste vragen gesteld per telefoon, respectievelijk 61,5% en 74%.

De meeste vragen zijn gesteld door gemeenten (1955 vragen) en burgers (1278 vragen), respectievelijk 45,8% en 29,9%. Burgers stelden vooral vragen over de onderwerpen 'stemmen' en 'stemmen bij volmacht'. Gemeenten stelden de meeste vragen over de onderwerpen 'vaststellen en bekendmaken uitslag' en 'OSV'. Het grootste deel van de vragen van burgers werd via de e-mail gesteld (793 vragen). Veruit de meeste vragen afkomstig van gemeenten werden via de telefoon gesteld (1417 vragen). Ook bij de verkiezingen van 2017 en 2018 waren de meeste vragen afkomstig van burgers en gemeenten.

Het overgrote deel van de vragen had betrekking op de gecombineerde en Europees Parlementsverkiezingen. De meeste vragen werden gesteld over de typische verkiezingsthema's: kandidaatstelling, stemmen en de uitslagvaststelling. Ook werden betrekkelijk veel vragen gesteld over Ondersteunende Software Verkiezingen (OSV), kiesgerechtigdheid, incidenten, het stembureau en over stemmen bij volmacht. Een behoorlijke hoeveelheid vragen werd gesteld naar aanleiding van recente wijzigingen van de Kieswet. Sommige vragen waren typerend voor een bepaald soort verkiezing (zoals de Y 32-registratie voor de Europees Parlementsverkiezing), andere vragen (zoals die over stembureaus/stemlokalen) waren van het soort dat bij iedere verkiezing terugkomt. Een beduidend deel van de vragen betrof niet zozeer de verkiezingen als wel de kieswettelijke aspecten van benoeming, toelating en andere kwesties die spelen gedurende de zittingsperiode van het vertegenwoordigend orgaan.

3. Organisatie Informatiepunt Verkiezingen

Sinds 2006 wordt voor elke verkiezing een Informatiepunt opgezet. Het Informatiepunt is een gezamenlijk initiatief van de Kiesraad en het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK). In de praktijk is de personele bezetting en de inrichting van het Informatiepunt een verantwoordelijkheid van de Kiesraad.

Het Informatiepunt was telefonisch bereikbaar op werkdagen van 09:00 tot 17:00 uur. Op de dagen van stemming, 20 maart 2019 en 23 mei 2019, hanteerde het Informatiepunt ruimere openingstijden (van 07:00 tot 01:00 uur).

Het Informatiepunt voor de verkiezingen van 2019 bestond uit drie personen, te weten Kyra Wigard, Garvin Molleman en Daniel Kohelet. Twee van hen begonnen op 15 oktober 2018 en één op 7 januari 2019.

De door het Informatiepunt verstrekte informatie werd inhoudelijk afgestemd binnen het secretariaat van de Kiesraad. De beantwoording van beleidsvragen en politiek-gevoelige vragen werd afgestemd met het ministerie.

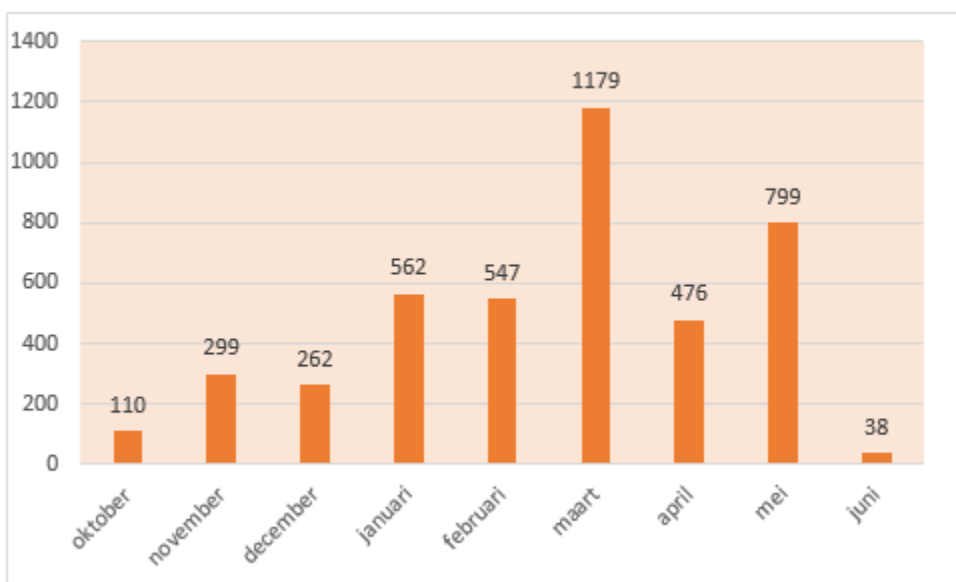
Na afhandeling van een vraag, werd deze verwerkt in een database met behulp van het programma FileMakerPro (FMP). Dit programma is gebruikt bij het verzamelen van de statistische gegevens ten behoeve van de maandelijkse rapportages en deze eindrapportage.

4. Totaaloverzicht

In totaal werden er in de periode van 15 oktober 2018 tot en met 5 juni 2019, 4272 vragen aan het Informatiepunt gesteld (zie tabel 1). In de maand januari nam het aantal vragen ten opzichte van de voorgaande maanden relatief gezien sterk toe. In de maand maart was het aantal meldingen per maand het hoogst, met 1179 vragen. De maand mei was eveneens een uitschieter met 799 vragen.

De verschillen in het totaal aantal vragen per maand hangen deels samen met de pieken in het verkiezingsproces. Zo is zichtbaar dat de voorbereidingen van de dag van kandidaatstelling voor de provinciale statenverkiezingen en waterschapsverkiezingen (4 februari) met name in de maand januari plaatsvonden, en de voorbereidingen voor de dag van kandidaatstelling van de Europees Parlementsverkiezing (9 april) en de Eerste Kamerverkiezing (23 april) met name in de maand april. In de maanden februari, maart, april en mei werden veel vragen gesteld met betrekking tot de dagen van stemming van de verkiezingen van 20 maart, 23 mei en 27 mei.

Grafiek 1: totaal aantal vragen per maand

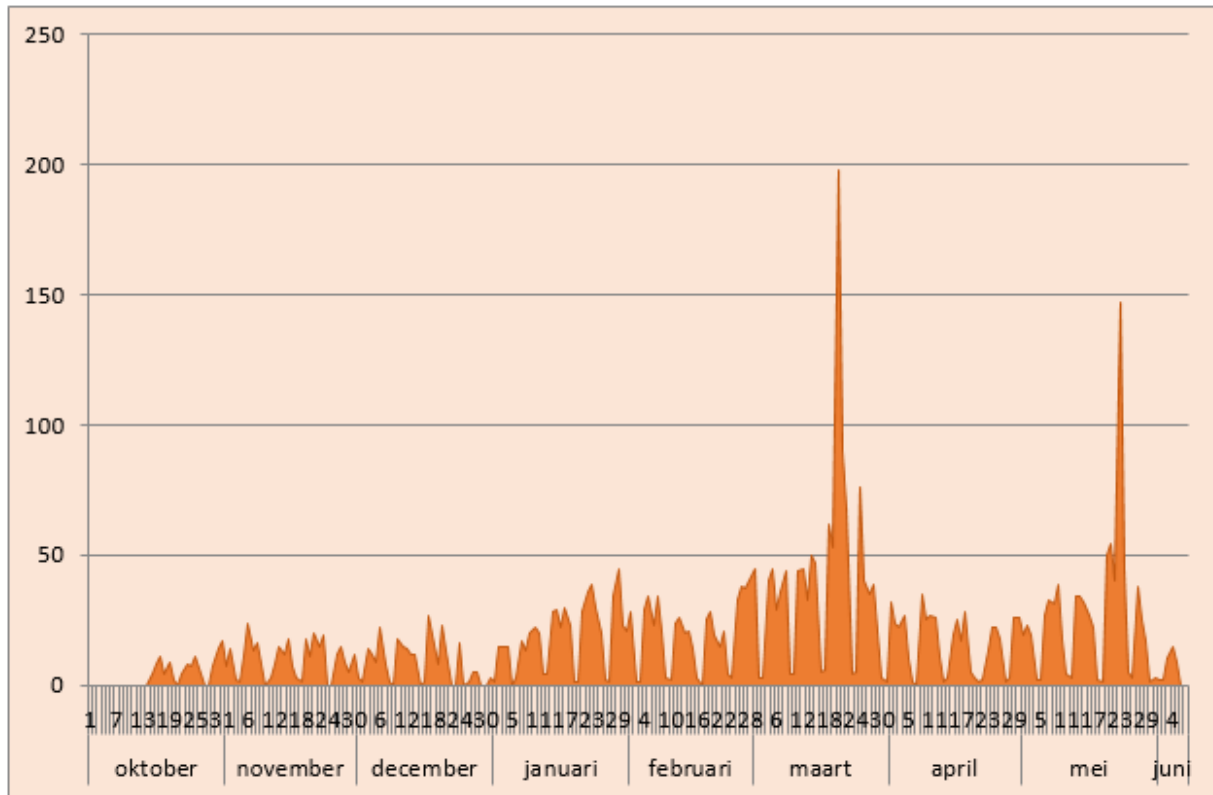

Het verloop van het aantal vragen per dag (zie tabel 2) wijst op een duidelijke toename in aanloop naar belangrijke kieswettelijke momenten. In onderstaande grafiek (grafiek 2) zijn de dagen van stemming van 20 maart (provinciale statenverkiezingen en waterschapsverkiezingen) en 23 mei (Europees Parlementsverkiezing) duidelijk te herkennen. Deze dagen zijn onmiskenbare uitschieters, met respectievelijk 198 en 147 vragen. Op de dag van stemming van de Eerste Kamer werden er aanzienlijk minder vragen gesteld. Dit uiteraard vanwege de vorm van deze verkiezing, te weten getrapt. In de maanden december, februari en maart is een kleine stijging te zien in aanloop naar de sluitingsdag voor registratie van een partij-aanduiding, respectievelijk 24 december 2018 (provinciale statenverkiezingen en waterschapsverkiezingen), 26 februari 2019 (Europees Parlementsverkiezing) en 11 maart (Eerste Kamerverkiezing).

In de maanden januari en februari was daarnaast een stijging te zien in aanloop naar en na afloop van de dag van kandidaatstelling van de provinciale statenverkiezingen en waterschapsverkiezingen (4 februari).

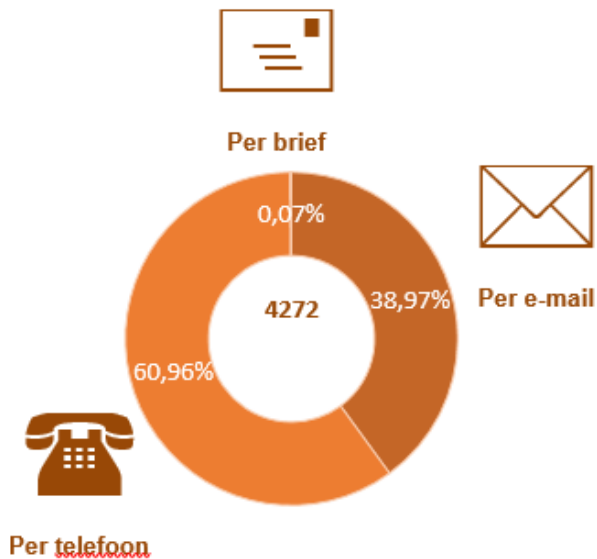
Dit gold eveneens voor de dagen van kandidaatstelling van de Europees Parlementsverkiezing (9 april) en de Eerste Kamerverkiezing (23 april).

Grafiek 2: totaal aantal vragen per dag

Het Informatiepunt heeft de vragen telefonisch, per mail of per brief beantwoord (zie grafiek 3). De meeste vragen zijn telefonisch afgedaan. Dit betreft 2604 vragen. Via de e-mail zijn 1665 vragen afgedaan en tot slot zijn drie vragen per brief afgehandeld.

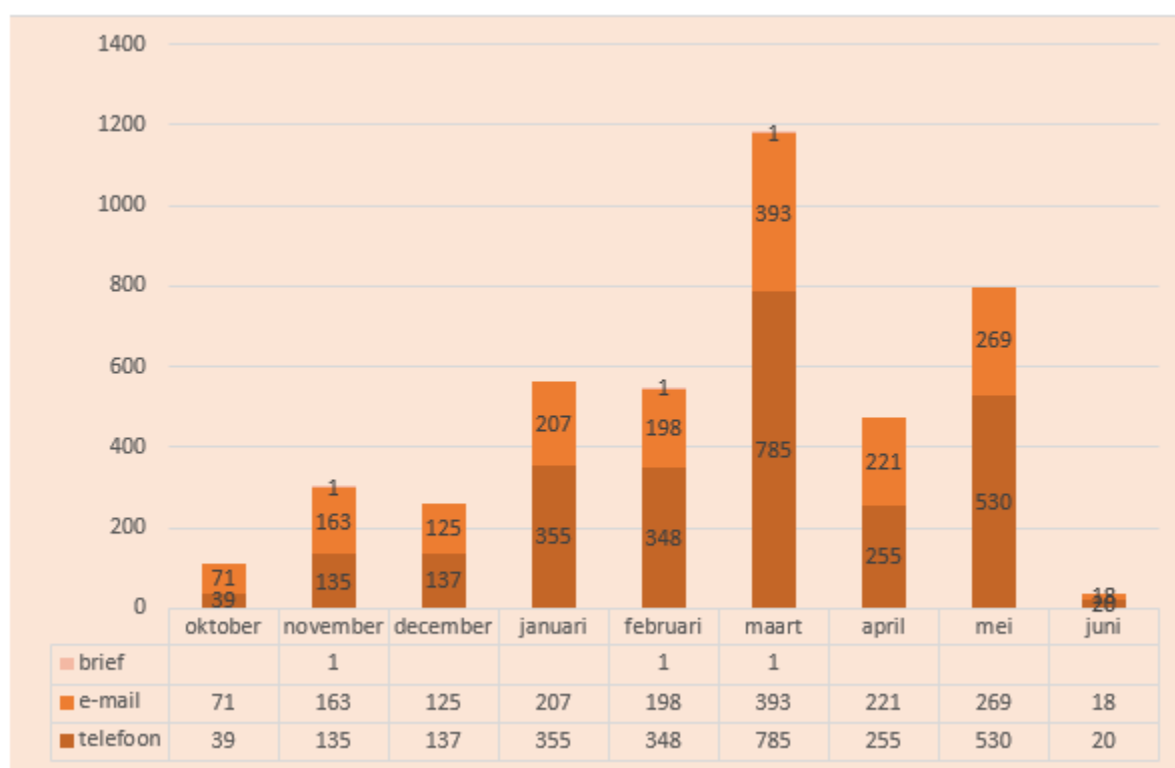
Grafiek 3: percentage vragen per communicatiemiddel (%)

Tabel 1: aantal vragen per communicatiemiddel

Communicatiemiddel	Aantal
E-mail	1665
Telefoon	2604
Brief	3

Grafiek 4: aantal vragen per communicatiemiddel per maand

Uit bovenstaande grafiek en onderstaande tabel blijkt dat in de eerste twee maanden de meeste vragen per e-mail zijn gesteld en nadien de meeste vragen per telefoon.

Tabel 2: percentage vragen per communicatiemiddel per maand (%)

maand	oktober	november	december	januari	februari	maart	april	mei	juni
Telefoon	35,5%	45,2%	52,3%	63,2%	63,6%	66,6%	53,6%	66,3%	52,6%
E-mail	64,5%	54,5%	47,7%	36,8%	36,2%	33,3%	46,4%	33,7%	47,4%
Brief	0%	0,3%	0%	0%	0,2%	0,1%	0%	0%	0%

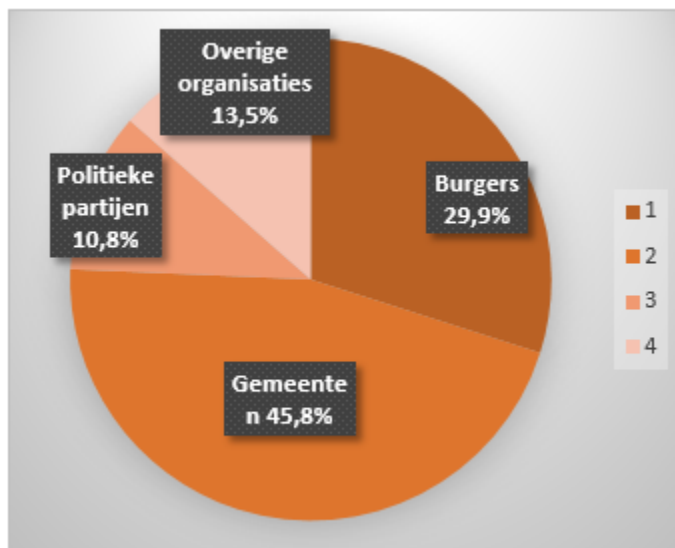
5. Aantal vragen per categorie

Van de binnengekomen vragen is door het Informatiepunt bijgehouden door welke categorieën vraagstellers deze gesteld zijn.

Tabel 3: aantal vragen per categorie

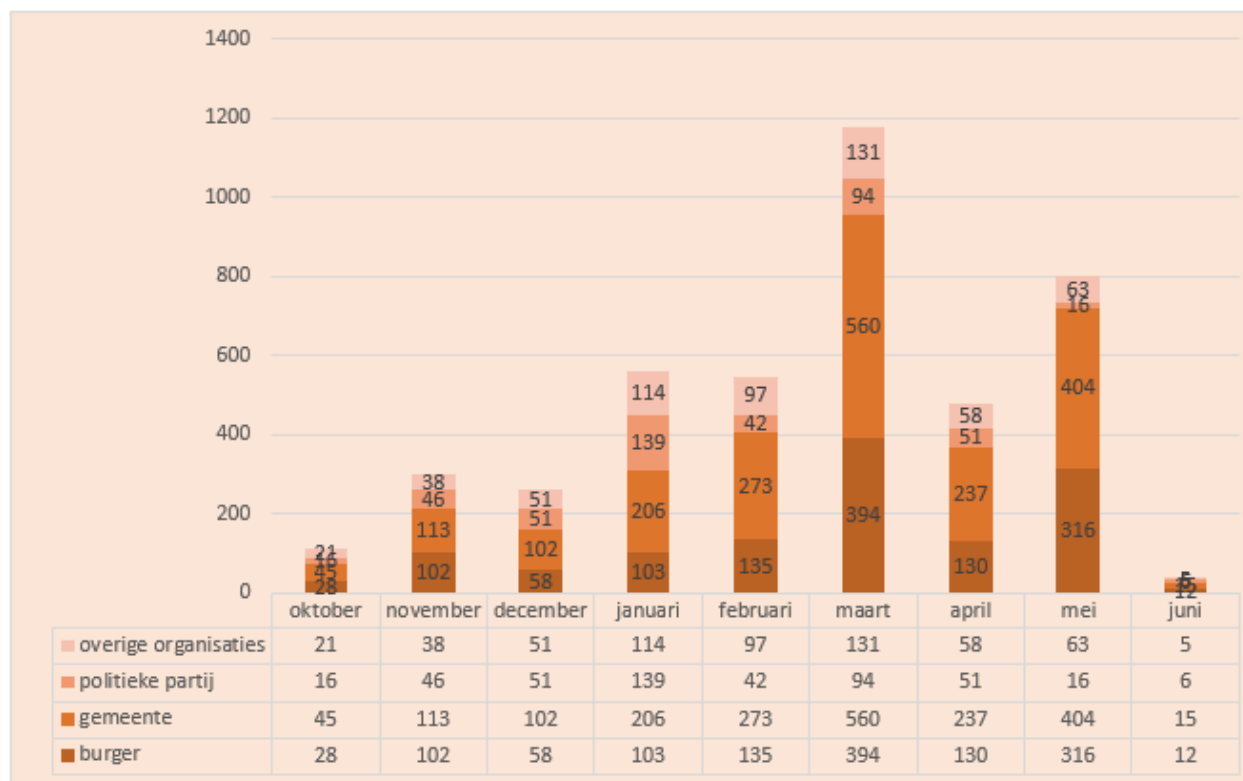
Categorie	Totaal aantal
Burger	1278
Gemeente	1955
Politieke partij	461
Overige organisaties	578

Grafiek 5: percentage vragen per categorie (%)

Uit de gegevens blijkt dat 1955 vragen gesteld zijn door gemeenten (45,8%) en 1278 vragen door burgers (29,9%). Politieke partijen hebben over de gehele periode gezien 461 vragen gesteld (10,8%). Veel vragen werden gesteld door waterschappen, te weten 253. Verder ging het om vragen van verschillende organisaties (119 vragen), provincies (68 vragen), stembureauleden (33 vragen), studenten (26 vragen), ambassades (15 vragen), andere overheidsinstanties (15 vragen), universiteiten (11 vragen), het Europees Parlement (9 vragen) en het Commissariaat van de Media (1 vraag). In totaal zijn er 578 vragen gesteld door waterschappen en overige organisaties (13,5%).

Grafiek 6: aantal vragen per categorie per maand

De meeste vragen van gemeenten en burgers zijn gesteld in de maanden maart (respectievelijk 560 en 393) en mei (respectievelijk 404 en 316). Politieke partijen hebben de meeste vragen gesteld in de maanden januari en maart, te weten 139 en 94.

5.1 Communicatiemiddel en onderwerp per categorie

Burgers

Burgers stelden een groot aantal vragen over de onderwerpen 'stemmen', te weten 312, en over 'stemmen bij volmacht', te weten 118. Van de overige vragen in deze categorie (348 vragen), wordt opgemerkt dat 230 ervan gesteld werden door één burger die bovendien in de regel niet het verkiezingsproces betroffen.

Het grootste deel van de vragen van burgers werden via de e-mail gesteld. Het gaat om meer dan de helft, te weten 793 (62,1%), 483 vragen werden via de telefoon gesteld (37,8%) en 2 vragen per brief (0,2%).

In de onderstaande tabellen is te zien over welke onderwerpen burgers vragen hebben gesteld en op welke wijze zij het Informatiepunt benaderden.

Tabel 4: burgers 2019

Communicatiemiddel	Aantal	Percentage
Totaal	1278	100%
Per telefoon	483	37,8%
Per e-mail	793	62,1%
Per brief	2	0,2%

Onderwerpen top-3	Aantal	Percentage
1. Overige	348	27,2%
2. Stemmen	312	24,4%
3. Stemmen bij volmacht	118	9,2%

Gemeenten

Gemeenten stelden de meeste vragen over de onderwerpen 'vaststellen en bekendmaken uitslag' (313 vragen) en 'Ondersteunende Software Verkiezingen' (288 vragen). Verder stelden zij 228 vragen over het onderwerp 'stembureau'. Veruit de meeste vragen van gemeenten kwamen telefonisch binnen, te weten 1417 (72,5%). Per e-mail werden 347 vragen gesteld (27,5%).

Tabel 5: gemeenten 2019

Communicatiemiddel	Aantal	Percentage
Totaal	1955	100%
Per telefoon	1417	72,5%
Per e-mail	538	27,5%
Per brief	0	0,0%

Onderwerpen top-3	Aantal	Percentage
1. Vaststellen en bekendmaken uitslag	313	16,0%
2. OSV	288	14,7%
3. Stembureau	228	11,7%

Politieke partijen

Nagenoeg de helft van de door politieke partijen gestelde vragen betrof het onderwerp 'kandidaatstelling' (212 vragen, 46,0%). Daarnaast stelde deze groep 67 vragen over 'OSV' (14,5%). Op de derde plek kwam bij deze groep het onderwerp 'registratieverzoeken' (53 vragen, 11,5%). Ook vragen van politieke partijen werden veelal telefonisch afgehandeld (336 vragen, 72,9%); 125 vragen werden per e-mail gesteld (27,1%).

Tabel 6: politieke partijen 2019

Communicatiemiddel	Aantal	Percentage
Totaal	461	100%
Per telefoon	336	72,9%
Per e-mail	125	27,1%
Per brief	0	0,0%

Onderwerpen top-3	Aantal	Percentage
1. Kandidaatstelling	212	46,0%
2. OSV	67	14,5%
3. Registratieverzoeken	53	11,5%

5.2 Vergelijking met eerdere verkiezingen

In de volgende tabellen (tabel 7 en 8) is het verloop van het aantal vragen per communicatiemiddel en per categorie van de verkiezingen van 2017, 2018 en 2019 te zien. Voor de Tweede Kamerverkiezing van 15 maart 2017 was het Informatiepunt actief van 14 november 2016 tot en met 31 maart 2017. Voor de gemeenteraadsverkiezingen en het raadgevend referendum over de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten van 21 maart 2018 was het Informatiepunt actief van 31 oktober 2017 tot en met 30 april 2018.

De percentages van de gestelde vragen per communicatiemiddel zijn voor de verkiezingen van 2017 en 2019 vrijwel gelijk. Bij de verkiezingen van 2018 liggen de percentages van het aantal vragen per communicatiemiddel verder uiteen. Opvallend is dat er in dat jaar een aanzienlijk aantal minder vragen gesteld werden per e-mail. Zowel bij de verkiezingen van 2017, 2018 en 2019 werden de meeste vragen gesteld per telefoon, respectievelijk 61,5%, 74,0% en 60,96%.

Tabel 7: Aantal vragen per verkiezing per communicatiemiddel

Verkiezingsjaar	Verkiezingen 2017	Verkiezingen 2018	Verkiezingen 2019
Totaal	3622 (100%)	4541 (100%)	4272 (100%)
Per e-mail	1380 (38,1%)	1191 (26,0%)	1665 (38,97%)
Per telefoon	2229 (61,5%)	3350 (74,0%)	2604 (60,96%)
Per brief	13 (0,4%)	0 (0,0%)	3 (0,07%)

Tabel 8: Aantal vragen per verkiezing per categorie

Verkiezingsjaar	Verkiezingen 2017	Verkiezingen 2018	Verkiezingen 2019
Totaal	3622 (100%)	4541 (100%)	4272 (100%)
Burgers	1503 (41,0%)	1081 (24,0%)	1278 (29,9%)
Gemeenten	1440 (40,0%)	2851 (63,0%)	1955 (45,8%)
Politieke partijen	498 (14,0%)	493 (11,0%)	461 (10,8%)
Overige organisaties	181 (5,0%)	117 (4,0%)	578 (13,5%)

De percentages van het aantal vragen dat door burgers, politieke partijen, gemeenten en overige organisaties is gesteld over de verkiezingen van 2017, 2018 en 2019, zijn erg uiteenlopend. Opvallend is dat de meeste vragen over de verkiezingen van 2017 van burgers kwamen, terwijl de meeste vragen over de verkiezingen van 2018 en die van 2019 afkomstig waren van gemeenten. Het percentage gestelde vragen afkomstig van politieke partijen is vrijwel gelijk gebleven. Over de verkiezingen van 2019 omvatte de categorie 'overige organisaties' meer vragen dan voorgaande jaren. Dit hangt samen met het grote aantal vragen van de verschillende waterschappen over de waterschapsverkiezingen van 20 maart 2019 (253 vragen).

6. Onderwerpen

Het Informatiepunt heeft de binnengekomen meldingen op onderwerp gerubriceerd. Enkele van de categorieën onderwerpen worden hieronder belicht.

Tabel 9: Rangschikking diverse onderwerpen

Onderwerp	Aantal	Percentage
Kandidaatstelling	559	13,1%
Overige	552	12,9%
Stemmen	543	12,7%
Vaststellen en bekendmaken uitslag	427	10,0%
OSV	415	9,7%
Stembureau	315	7,4%
Kiesgerechtigdheid	245	5,7%
Stemmen bij volmacht	233	5,5%
Registratieverzoeken	135	3,2%
Databank Verkiezingsuitslagen	133	3,1%
Incidenten	110	2,6%
Tussentijdse vervanging	87	2,0%
Centraal stembureau / Hoofdstembureau	74	1,7%
Informatievoorziening BZK	73	1,7%
Eerste Kamerverkiezing	63	1,5%
Vereisten lidmaatschap	44	1,0%
Herindelingsverkiezingen	42	1,0%
Toewijzen zetels aan kandidaten	40	0,9%
Stemmen buiten Nederland	35	0,8%
Website	34	0,8%
Tijdelijke vacatures	31	0,7%
Campagnevoering	28	0,7%
Eilandsraad en kiescollege	13	0,3%
Gemeenteraadsverkiezing	13	0,3%
Internationaal contact	8	0,2%
Digitalisering stemproces	6	0,1%
Samenwerking partijen	6	0,1%
Tweede Kamerverkiezing	4	0,1%
Afsplitsing	2	0,0%
Combinatie stemmingen	2	0,0%
Totaal	4272	100%

6.1 Kandidaatstelling

Met name de eisen aan de verschillende kandidaatstellingsbescheiden (ook wel “H-formulieren” genoemd) riepen vragen op. Die eisen zijn niet uitvoerig in de Kieswet neergelegd. Vooral de vraag of bij de instemmingsverklaringen (“H 9”) een zogenoemde ‘natte handtekening’ moet worden vereist, sprong eruit, maar ook werden geregeld vragen over het door kandidaten te overleggen kopie-identiteitsdocument. Hier bleek in de praktijk verschillend mee te zijn omgegaan. In de beantwoording werd benadrukt dat het centraal stembureau voor de staten- dan wel waterschapsverkiezing zijn eigen beleidsafweging dient te maken. Daarbij werd als handvat geboden: hoe de Kiesraad hier in de hoedanigheid van centraal stembureau mee om pleegt te gaan. Ook werd gevraagd welke omissies – al

dan niet in het stadium van de voorinlevering² – moesten worden voorkomen om de vaststelling van een verzuim te voorkomen. Ook verdient het afleggen van ondersteuningsverklaringen (“H 4”) hier een bijzondere vermelding. Over de ter zake geldende wettelijke procedure woedden in menig gemeentehuis discussies.

In de categorie “Kandidaatstelling” vallen tot slot vragen op over het precieze tijdstip waarop de vastgestelde kandidatenlijsten onherroepelijk worden, alsook over de voorgeschreven bekendmaking en verspreiding ervan door de gemeente. Zodra de kandidatenlijsten op de mat waren gevallen, rezen bij burgers vragen over de vermelding van kandidaten op de kandidatenlijsten. Een deel van de belangstelling ging uit naar de woonplaats van kandidaten. Waar het Informatiepunt bij de gecombineerde verkiezingen veelal bevestigd werd over de zogeheten verklaringen van voorgenomen vestiging (“H 7”), die kandidaatstelling voor meerdere provincies mogelijk maakt, bleek in de aanloop naar de Europees Parlementsvierkiezing menigeen verbaasd te zijn over de mogelijkheid voor buiten EU-grondgebied woonachtige personen om zich voor die verkiezing kandidaat te stellen. Ook werd gevraagd hoe het kan dat sommige partijen bepaalde personalia van kandidaten, zoals het geslacht, hebben weggelaten in de door hen ingeleverde kandidatenlijst.

6.2 Overige

Zoals elders in deze rapportage is aangestipt, was een aanzienlijke hoeveelheid meldingen afkomstig van een burger die enkele malen per week e-mails stuurt naar een grote en tamelijk willekeurige groep publieke personen en organisaties. Het Informatiepunt maakte deel uit van de groep geadresseerden, maar de betreffende e-mails betroffen in de regel noch de verkiezingen, noch het kiesrecht. Een ander substantieel onderdeel van de categorie ‘Overige’ betrof vragen naar aanleiding van een bericht dat vanuit het Burgercomité in oktober 2018 naar een groot aantal gemeenten was verstuurd. Het Burgercomité vroeg in dat bericht de medewerking van gemeenten voor een te houden volksreferendum dat tegelijkertijd plaats zou moeten vinden met de provinciale statenverkiezingen en waterschapsverkiezingen op 20 maart 2019. Veel gemeenten vroegen de Kiesraad of ze daaraan hun medewerking dienden te verlenen.

6.3 Stemmen

Deze categorie omvat verder diverse vragen over het uitbrengen van de stem en de gang van zaken op de dag van stemming. In de weken vóór de verschillende verkiezingen ontving het Informatiepunt voornamelijk vragen van kiezers die aangaven nog geen stempas en/of kandidatenlijst te hebben ontvangen. Sommige kiezers vroegen zich af op welke wijze ze iemand konden machtigen, ook wanneer de stempas nog niet ontvangen was. Ook ontving het Informatiepunt veel vragen over het stemmen door kiezers met een verstandelijke dan wel lichamelijke beperking. In dat verband werd dikwijls de vraag gesteld hoe iemand die niet in staat is tot het invullen van een stembiljet dan wel een volmachtbewijs, toch zijn of haar stem kon uitbrengen. Meer in het algemeen bleek behoefte te bestaan aan toelichting op de procedure met betrekking tot de twee vormen van volmachtverlening, de aanvraag van een vervangende stempas en kiezerspas, en de daarbij behorende modelformulieren. Regelmatig vroegen kiezers, maar soms ook gemeenten, zich af of een volmacht naar civiel recht (in de vorm van een notariële akte dan wel een gerechtelijk vonnis) kon worden gebruikt voor het uitbrengen van een volmachtstems.

Soms moest kiezers worden medegedeeld dat zij hun stem niet konden uitbrengen. Dat was bijvoorbeeld

² Centraal stembureaus faciliteren veelal de mogelijkheid van een voorinlevering, waarbij partijen informeel op potentiële verzuimen worden gewezen. Deze bestrijkt doorgaans een termijn variërend van enkele dagen tot enkele weken.

zo bij het in het ongerede raken van de kiezerspas dan wel het schriftelijk volmachtsbewijs. Volgens de Kieswet kan dan immers niet nogmaals een kiezerspas/volmachtsbewijs worden aangevraagd. Andere kiezers waren wegens een lichamelijke beperking niet in staat om een volmachtsbewijs te ondertekenen. Dit is overigens geen probleem als het identiteitsdocument de zgn. 'Standaardclausule V' (Niet in staat tot ondertekening) bevat. Personen die de achternaam van hun partner hebben aangenomen, liepen aan tegen het feit dat op hun – op het actuele BRP gebaseerde – stempas hun nieuwe, maar op het – nog niet vernieuwde – identiteitsbewijs de oude achternaam stond vermeld. Hoewel dit geen belemmering vormt om tot de stemming te worden toegelaten, leidde dit weleens tot discussies op het stembureau, die door betrokken kiezers als onprettig werden ervaren.

Het wekt wellicht geen verbazing dat de thematiek van deze vragen voor alle verkiezingen min of meer overeenkwam. Daarop vormen vragen met betrekking tot de zogenoemde Y 32-registratie een uitzondering. Deze registratie is vereist voor in Nederland woonachtige kiezers met een andere EU-nationaliteit dan de Nederlandse, om in Nederland hun Europees kiesrecht te kunnen uitoefenen. Veel van deze ingezetenen vonden het vreemd dat zij voor bijvoorbeeld de waterschapsverkiezing 'automatisch' een stempas ontvingen, maar zich voor de Europees Parlementsverkiezing moesten registreren. Een aantal van hen kwam hier te laat, dat wil zeggen, na de dag van kandidaatstelling, achter. Vaak gaven betrokkenen te kennen hier op geen enkele wijze op te zijn geattendeerd door de gemeente, hetgeen op grond van de wet wel een gemeentelijke taak is.

Een aantal Europese kiezers vroeg zich af hoe en tot wanneer zij zich konden registreren, terwijl anderen zich juist afvroegen hoe zij zich konden uitschrijven, aangezien ze in de EU-lidstaat van herkomst van hun EU-kiesrecht gebruik wilden maken. Ook waren er meldingen van mensen die zowel van de EU-lidstaat van herkomst als van de EU-lidstaat van verblijf een stempas ontvingen. Hierover is de nodige media-aandacht geweest die tot een Kamerbrief³ heeft geleid. De hierin vervatte conclusie luidt dat Nederland op Europees niveau zijn best doet dit tegen te gaan, maar dat het systeem van gegevensuitwisseling tussen lidstaten – dat tweevoudig stemmen moet tegengaan – nog niet sluitend is. Tot slot werden door gemeenten vragen gesteld over de regels bij het Experiment Centrale Stemopneming.

6.4 Vaststellen en bekendmaken uitslag

Verschillende burgers en partijen informeerden naar de uitslagen van de verkiezingen in hun gemeente, provincie of waterschap, of zochten specifiekere informatie op stembureau- en kandidaatsniveau. Voor het eerst bestond voor gemeenten de verplichting om de processen-verbaal met de verkiezingsuitslagen niet alleen 'op de ouderwetse manier' ter inzage te leggen, maar ook om deze te publiceren op het internet. Hoewel de Kiesraad in het kader van de provinciale staten- en waterschapsverkiezingen formeel geen organisatorische rol heeft, publiceert hij wel de verkiezingsuitslagen op provinciaal- en waterschapsniveau.⁴ Dikwijls werd dan ook gevraagd wanneer deze publicatie kon worden verwacht.

³ Ollongren, K. (2019, 21 mei). [Beantwoording schriftelijke vragen 2019Z09597 en vraag Vaste commissie Binnenlandse Zaken over dubbel stemmen \[Kamerbrief\]](#).

⁴ Dit betreft de processen-verbaal van betreffende stembureaus. Daarnaast worden door de Kiesraad verkiezingsuitslagen in compactere vorm opgenomen in de "Databank verkiezingsuitslagen", te raadplegen via www.verkiezingsuitslagen.nl. Onderzoekers, en data-analisten en andere betrokken burgers geïnteresseerd in historische verkiezingsuitslagen werd gewezen op deze schat aan informatie.

Over het uitvoeringstechnische aspect van het nieuwe openbaarmakingsregime werden veel vragen gesteld door gemeenten zelf. Het was voor gemeenten niet altijd duidelijk welke stukken ze precies moesten publiceren, alsook op welke wijze en voor hoe lang en of de namen c.q. handtekeningen van stembureauleden wel of niet moesten worden weggelaten. Ook kwamen er vragen binnen van provincies, politieke partijen en gemeenten over mogelijke hertellingen en herstemmingen. Voor historische uitslagen werd verwezen naar de uitslagendatabank van de Kiesraad, te raadplegen op www.verkiezingsuitslagen.nl. Voor uitslagen op kandidaat- en stembureauniveau, werd verwezen naar de verschillende datasets op data.overheid.nl, alsook op de informatie die *Open State Foundation* ter beschikking heeft gesteld.

6.5 OSV

De tot deze categorie behorende vragen waren meer logistiek van aard. Met name gemeenten en provincies vroegen wanneer de Ondersteunende Software Verkiezingen (OSV) door de Kiesraad via de post zou worden verzonden en welke versie ze dienden te gebruiken. Ook kreeg het Informatiepunt vragen van politieke partijen naar aanleiding van de OSV-instructiebijeenkomsten voor politieke partijen, die in december in verschillende provincies werden georganiseerd. Vragen waren er voorts met betrekking tot het controleren van de stukken die voor de kandidaatstelling waren aangemaakt met behulp van OSV. Enkele vragen hadden betrekking op het gebruik van OSV en de handleiding die daarover was rondgestuurd door de Kiesraad. Tot slot was een behoorlijke hoeveelheid vragen technisch van aard en kon worden doorverwezen naar de speciale helpdesk die voor technische OSV-vragen in het leven is geroepen, de "IVU-helpdesk".

6.6 *Uitgelicht: het initiatief GeenPeil*

Rondom de Europees Parlementsverkiezing kwam een aanzienlijk aantal vragen binnen naar aanleiding een initiatief van GeenPeil om de verkiezingsuitslag zo nauwkeurig mogelijk in kaart te brengen, nog vóór het moment dat de laatste stembussen in de EU waren gesloten. Ondanks enkele nieuwsbrieven van het Ministerie in verband met dit initiatief, riep dit veel vragen op. Allereerst de vraag of het klopt dat de stemtotalen door de stembureauvoorzitters moeten worden medegedeeld en of dit ook op kandidaatsniveau dient te geschieden. Ten tweede bleken sommige stembureauleden niet gediend te zijn van het maken van film- en geluidsopnamen door vertegenwoordigers van GeenPeil. De voorzitter van het stembureau kan hier (enkel) tegen optreden als de orde in het stemlokaal wordt verstoord, bijvoorbeeld doordat stembureauleden worden gehinderd in hun werk.

6.7 *Incidenten*

Met name kort voor en op de dag van stemming vonden incidenten plaats. Een relatief groot aantal betrof verkeerde of niet bezorgde stempassen. Een ander incident betrof het ná bekendmaking van de definitieve verkiezingsuitslag ontdekken van kleine en minder kleine telfouten op stembureauniveau, bijvoorbeeld omdat de totalen van kandidaten waren omgewisseld. Soms werden meningsverschillen binnen een stembureau aan het Informatiepunt voorgelegd.

6.8 *'Tussentijdse vervanging', 'tijdelijke vacatures', en 'vereisten lidmaatschap'*

Vragen over deze onderwerpen hebben gemeen dat ze niet direct over de verkiezingen zelf gaan, maar over de periode die aanvangt bij de zeteltoewijzing na de verkiezingsuitslag. Het gaat onder andere over de toewijzing van zetels aan kandidaten en hun benoeming door het centraal stembureau, hun toelating tot het vertegenwoordigend orgaan en hun tussentijdse vervanging wegens ziekte, zwangerschap of het aanvaarden van een onverenigbare functie. Een ander voorbeeld betreft vragen van politieke partijen over de werking van de wettelijke zeteltoewijzing en of zij daarover van de Kieswet afwijkende afspraken (zoals zogenoemde bewilligingsverklaringen) kunnen maken. In de context van de provinciale statenverkiezingen kwamen veel vragen binnen over het voorkomen van kandidaten op meerdere kandidatenlijsten van een politieke partij, en de lijstuitputting die hiervan mogelijk het gevolg is.

6.9 Uitgelicht: de Brexitkwestie

In het kader van de Europees Parlementsverkiezing kwamen veel vragen binnen over de kiesgerechtigdheid van Britse burgers die in Nederland wonen en de drie extra zetels die Nederland toekomen zodra de uittreding van het Verenigd Koninkrijk uit de EU definitief wordt. Zoals in paragraaf 6.12 nog wordt aangestipt, riep de mogelijkheid van een Brexit vragen op met betrekking tot de kiesgerechtigdheid van Britse onderdanen voor de waterschapsverkiezingen.

6.10 Stembureau

Bijzonder veel vragen die het Informatiepunt ontving, betroffen de verenigbaarheid van het stembureau lidmaatschap en de kandidatuur voor de desbetreffende verkiezing. Sommigen meenden dat deze combinatie reeds bij wet was verboden. Dit is niet het geval. Wel ligt er een wetsvoorstel dat dit beoogt en heeft de Kiesraad eerder geadviseerd terughoudendheid te betrachten bij het benoemen van stembureauleden die tevens kandidaat zijn. Vaak wilden gemeenteambtenaren weten of het proces-verbaal N 10 ook door tellers moet worden ondertekend. Ook vroegen gemeenten meer dan eens hoe de presentielijst in het proces-verbaal N 10 moet worden geïnterpreteerd, en of er een leeftijdsgrens is verbonden aan het zijn van stembureau lid. In het kader van de gecombineerde verkiezingen vormde de combinatie van twee verschillende stembussen veelal de aanleiding om met het Informatiepunt contact op te nemen. Tot slot kwam duidelijk naar voren dat stembureauleden hier en daar worstelen met het feit dat de rol van stembureau lid, wellicht in toenemende mate, een publiek karakter heeft. De maatschappelijke roep om meer verantwoording en transparantie betekent een breuk met de relatieve anonimiteit die in het verleden kenmerkend was voor het stembureau lidmaatschap. Een sprekende voorbeeld betreft het feit dat processen-verbaal van stembureaus, waarop stembureauleden met naam en toenaam dienen te worden vermeld, sinds 1 januari 2019 op het internet moeten worden gepubliceerd. Veel stembureauleden moesten hieraan wennen.

6.11 Kiesgerechtigdheid

Het spreekt vanzelf dat een gecombineerde verkiezing met verschillende kiesgerechtigdheidsvereisten, de nodige vragen oproept. Deze werden dan ook meer dan eens gesteld. Met name wilden gemeenten zich ervan vergewissen of zij de wet en de nieuwsbrieven goed hadden geïnterpreteerd met betrekking tot de kiesgerechtigdheid 'geprivilegieerden' (in het kader van de waterschapsverkiezingen), Britse onderdanen (in verband met de Brexit) en genaturaliseerde vreemdelingen. Als vreemdelingen met terugwerkende kracht worden genaturaliseerd, tot een datum vóór de dag van kandidaatstelling, dan worden zij ook met terugwerkende kracht kiesgerechtigd voor een verkiezing waarvoor de Nederlandse nationaliteit als stemrecht criterium geldt. De dag van kandidaatstelling, die relatief ver vóór de dag van stemming ligt, ervoeren een aantal burgers als een onnatuurlijke peildatum. Bijzondere vermelding verdienen in dat kader Nederlandse kiezers die zich kort na de dag van kandidaatstelling van de Europees Parlementsverkiezing in Nederland hadden gevestigd. Zij bleken veelal niet te weten dat de periode om een kiezerspas c.q. schriftelijke volmacht aan te vragen, voor kiezers die onder het 'Kiezers in het buitenland'-regiem vallen, aanmerkelijk langer is.⁵ Ook is het Informatiepunt in het kader van de provinciale statenverkiezingen benaderd door kiezers die nog niet kiesgerechtigd waren in hun nieuwe provincie, omdat zij daar pas (kort) na de dag van kandidaatstelling naartoe zijn verhuisd. Sommige Nederlanders vroegen zich tot slot af waarom zij niet per brief kunnen stemmen voor de provinciale statenverkiezing.

6.12 Uitgelicht: Nieuwe wetgeving

Het is het Informatiepunt opgevallen dat beduidend veel van de vragen aan het Informatiepunt samenhangen met recente dan wel beoogde wijzigingen in de Kieswet. Denk aan onderwerpen als de aangescherpte toegankelijkheidscriteria van stemlokalen, de verplicht gestelde internetpublicatie van processen-verbaal van verkiezingsuitslagen en het daarmee samenhangende feit deze niet meer hoeven

⁵ Dit voelt voor betrokkenen die na de dag van kandidaatstelling in Nederland vertoeven des te wranger, aangezien hun kiezerspas c.q. schriftelijk volmachtbewijs geen lange afs tand hoeft af te leggen.

te worden geparafeerd, alsook de veranderde kieswetgeving op het gebied van de vernietiging van verkiezingsbescheiden. Vragenstellers willen bijvoorbeeld zeker weten of de wet al was gewijzigd en/of welke implicaties betreffende wetswijziging precies heeft.